

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΛΟΓΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΑΝ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ

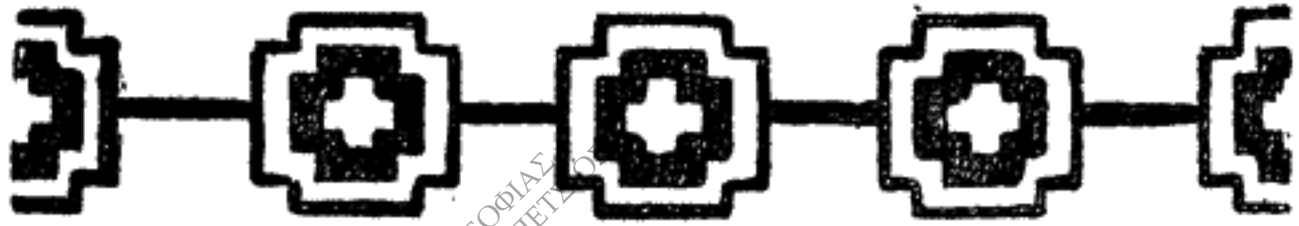
ΙΔΡΥΤΗΣ : ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ : ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΠΕΝΤΗΚΟΣΤΟΣ ΠΡΩΤΟΣ
ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ – ΙΟΥΝΙΟΣ
1952

Ε.Υ.Δ. επεφ. Κ.τ.Π.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008

ΣΟΦΙΑ Κ. ΣΠΑΝΟΥΔΗ

ΓΕΝΙΚΟΙ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΙ

Ὁ θάνατος τῆς Σοφίας Σπανούδη ἐβύθισε πράγματι εἰς βαθεῖαν θλίψιν ὅλον τὸν κόσμον τῶν Γραμμάτων. Ὅσα καὶ ἂν ἔγραψε ὁ ἡμερήσιος τύπος περὶ τῆς ἐξαιρετικῆς τῆς προσωπικότητος, δὲν θά ἦσαν ἀρκετὰ διὰ νὰ ολοκληρώσουν τὸ ἔργον τῆς.

Ἡ ἀείμνηστος Σοφία Σπανούδη, ἐνσάρκως κάθε μεγάλου ποῦ εἶχε τὸ Γένος μας στὸ Φανάρι, ἦτο προικισμένη μὲ ἐξαιρετικὰ ψυχικὰ προσόντα. Ἦτο μυστικοπαθῆς φύσις. Ἡ ἀρτία καλλιτεχνικὴ τῆς συγκρότησις δὲν ἦτο ἀποτέλεσμα μόνον σχολικῆς μορφώσεως, ἀλλ' ἀπόρροια πνευματικῶν δυνατοτήτων, ἐναποθετημένων ὡς θεῶν δώρων εἰς τὸ βάθος τῆς ψυχῆς τῆς. Ὅ,τι ἐσχέτιζτο πρὸς τὸ πνεῦμα, πρὸς τὰς δημιουργίας του τὴν διέθετε εἰς βαθεῖας συγκινήσεις, τὰς ὁποίας ἠρμήνευε μὲ τόσην χάριν ποῦ διήγειρε ζωηρὸν τὸ ἐνδιαφέρον τῶν συνομιλητῶν τῆς. Ἐκείνη ἡ ἀποψις τοῦ πνεύματος ποῦ τὴν ἀπασχόλει, ποῦ τὴν ἔθελε καὶ τὴν ἀπεδείκνυε μεγάλην εἰς τὰς συλλήψεις τῆς, εἰς τὰς κρίσεις τῆς, εἰς τὰς δημιουργικὰς τῆς ἐργασίας, ὑπῆρξε ἡ μουσικὴ τέχνη. Δὲν εἶμαι ὁ κατάλληλος νὰ κρίνω τὸ ἔργον τῆς ἀφοῦ τὸ ἔδαφος τῆς δράσεώς τῆς ἦσαν τὰ ἔργα μεγάλων Μυσταγωγῶν τῆς μουσικῆς τέχνης, οἱ ὁποῖοι συγκινοῦν τὰς γενεὰς τῶν πολιτισμένων λαῶν. Ἄλλοι εἶναι ἀρμόδιοι νὰ ἐξηγήσουν τὴν δύναμιν τοῦ μουσικοκριτικοῦ τῆς πνεύματος, μὲ τὸ ὅποιον εἰσέδουε εἰς τὸ πνευματικὸν βάθος τῶν μεγάλων Μουσουργῶν, ἀνέτεμε τὰς καλλιτεχνικὰς τῶν δημιουργίας εἰς τὰ χρώματά των, εἰς τοὺς τόνους τῶν συνθέσεών των, ποῦ τὰς ἠρμήνευε μὲ ἓνα λυρισμὸν καὶ μὲ μίαν ποιητικὴν ἔξαρον εἰς τρόπον ὥστε νὰ συγκινοῦνται βοθέως οἱ ἀναγνώσται τῶν ὠραίων ἄρθρων τῆς διότι ὑπ' αὐτὰ διέκρινον τὴν ἔντονον καλλιτεχνικὴν τῆς ψυχὴν, τὴν σοφίαν τῆς καὶ τὴν λογοτεχνικὴν δύναμιν τῆς φράσεώς τῆς.

Εἰς τὰς πνευματικὰς συγκεντρώσεις τοῦ οἴκου τῆς ἓνας ἐκλεκτὸς ἀριθμὸς λογίων ἀνδρῶν, μυστῶν τῆς τέχνης καὶ τοῦ θεάτρου, ἀνέπνεε τὴν ὠραίαν ἀτμόσφαιραν ποῦ ἐδημιουργοῦσε μὲ τὰς κρίσεις τῆς, μὲ τὴν στοργὴν καὶ τὴν ἀγάπην τῆς πρὸς ὅλους ὅσοι τὴν ἐτίμων διὰ τὰ ἐξαιρετικὰ προσόντα, μὲ τὰ ὁποῖα ἦτο προικισμένη ἡ προσωπικότης τῆς. Αἱ σκέψεις τῆς πάντοτε βαθεῖαι

εἶχον ἓνα τόνον φιλοσοφικῆς διδασκαλίας. Ἐὰν δὲν ἀναδεικνύονται, ἔλεγε, σήμερον μεγάλοι καλλιτέχναι, μεγάλοι δημιουργοὶ μὲ παγκόσμιον πνευματικὸν κύρος, τοῦτο δέον νὰ ἀποδίδεται εἰς τὸ γεγονός ὅτι ἡ πνευματικὴ ἀτμόσφαιρα τοῦ κόσμου εἶναι κυριαρχημένη ἀπὸ ἓν πνεῦμα θετικισμοῦ. Καὶ εἶχε δίκαιον. Ἀκόμη, καὶ ἡ φιλοσοφικὴ σκέψις δουλεῦει σήμερον περισσότερο εἰς τὸν ἐπιστημονισμὸν καὶ ὀλιγώτερον εἰς τὴν ἐλευθερίαν. Ἡ μεγάλη τέχνη εἶναι καρπὸς ἀναλόγου κοσμοθεωρίας, ἡ ὁποία προσανατολίζει τοὺς μύστας τῆς εἰς τὰ μεγάλα μυστήρια, τοῦ Θεοῦ, τοῦ κόσμου, τοῦ ἀνθρώπου, τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ὄντολογικῆς λυτρώσεως τοῦ τελευταίου. Ἡ Φιλοσοφία δὲν θά ἔπρεπε νὰ ἐκκινή ἀπὸ τὰ ἐπιστημονικὰ δεδομένα, δὲν ὀφείλει νὰ εἶναι δούλη καὶ εἰς τὰ δόγματα τῆς θρησκείας ὡς δοξασίας (doctrines). Ἐντὸς τῆς ἐλευθερίας καὶ διὰ τῆς ἐλευθερίας διὰ τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ἡ Φιλοσοφία δέον νὰ ἐρευνᾷ τὰ μυστήρια, νὰ συλλαμβάνῃ τὸ νόημα τῆς ζωῆς καὶ τὸ νόημα τοῦ κόσμου. Ἐννοεῖται ὅτι ἡ φιλοσοφοῦσα διάνοια ὀφείλει νὰ ἀρέσκειται εἰς μυστικισμούς, καὶ εἰς ἐνοράσεις τῆς πνευματικῆς πραγματικότητος. Ἡ μουσικὴ, ἐξ ὅλων τῶν ἄλλων εἰδῶν τῆς τέχνης, εἶναι ἀρμοδιωτέρα καὶ αὐτῆς τῆς Φιλοσοφίας νὰ ἐρμηνεύσῃ τὰ μυστήρια. Ἡ Φιλοσοφία ὅσω καὶ ἂν προσπαθεῖ νὰ ἀποδυσμευθῇ ἀπὸ τὴν ἐπιστήμην καὶ τὰς θρησκευτικὰς δοξασίας, ἐν τούτοις ὁ ὀρθὸς λόγος εἶναι τὸ ἰσχυρότερον ὄργανον τῆς λειτουργίας τῆς. Ἡ μουσικὴ μόνον κινεῖται ἐντὸς τοῦ χρόνου παρὰ τὰς ἄλλας μορφὰς τῆς τέχνης, αἱ ὁποῖαι ἐκφράζονται ἐντὸς χώρου καὶ χρόνου. Ἡ μουσικὴ διὰ τοῦτο εἶναι ἡ πνευματικωτέρα τῶν τεχνῶν. Οἱ φθόγγοι τῆς, οἱ τόνοι τῆς, τὰ χρώματά τῆς βυθίζουσι τὸν συνθέτην, τὸν ἐκτελεστὴν καὶ τὸν ἀκροατὴν κατ' εὐθείαν εἰς τὸ μυστήριον, διὰ τοῦτο εἶναι ἀκατανόητοι εἰς τοὺς ἀμύητους, εἰς τοὺς στερουμένους εἰδικῆς διαπαιδαγωγῆσεως. Εἰς τοιοῦτου εἴδους σκέψεις ἔδιδε τὸν τόνον ἡ ἀείμνηστος ὅταν τῆς ἐδίδετο ἀφορμὴ νὰ ἐκφράσῃ τὰς βαθυτέρας σκέψεις τῆς. Ἐν τούτοις ἡ ψυχὴ τῆς ἦτο αἰχμάλωτος τῶν παραδόσεων τοῦ Γένους. Ὅταν ἐγένετο λόγος περὶ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, περὶ τῆς ζωῆς του καὶ τοῦ μεγαλείου τῆς

Μεγάλης του Χριστού Ἐκκλησίας, ἠσθάνετο ἰδιαιτέρως ἱεράς συγκινήσεις. Ἡ Σοφία Σπανούδη ἦτο γέννημα καὶ θρέμμα τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Οἱ γονεῖς τῆς ἦσαν ἄνθρωποι τῶν Γραμμάτων καὶ ἡ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας ἔβιβε τὸν ἀρχοντικὸν τόνον τῆς ζωῆς τοῦ οἴκου τῶν. Ὁ πατὴρ τῆς ἦτο ἐκ τῶν ἀνωτέρων ἀξιωματῶν τῆς Πατριαρχικῆς Αὐλῆς. Οἱ Πατριάρχαι, οἱ Ἀρχιερεῖς, οἱ Λογάδες τοῦ Γένους, θεματοφύλακες βυζαντινῶν κληρονομιῶν, ἦσαν οἱ ἡγέται καὶ οἱ ἀρχόντες τοῦ Ὀπλοδούλου Ἐθνους, οἱ ὁποῖοι ἦσαν συνεχισταὶ τοῦ ἑλληνοχριστιανικοῦ πολιτισμοῦ, ἐνέπνεον τὸν λαὸν μετὰς εὐθύνας πού ὑπεγράμμιζον εἰς ἑαυτοὺς καὶ μετὰ τοὺς ἀγῶνας πρὸς διεξήγαγον διὰ νὰ σωθῆ τὸ πνεῦμα, ἡ ἔνδοξος ἱστορικὴ σταδιοδρομία τοῦ Γένους. Διὰ τοῦτο ὅλοι οἱ τρόποι τῆς ζωῆς τῆς Ἐκκλησίας, ἡ συνοδικὴ καὶ δημοκρατικὴ διοίκησις τῆς, τὰ διδασκῆριά της, ἡ Μεγάλη τοῦ Γένους Σχολή, τὸ Ζάππειον, τὸ Ζωγράφειον, οἱ Φιλολογικοὶ Σύλλογοι καὶ τὰ λοιπὰ Σχολεῖα τῆς Βασιλείας τῶν πόλεων καὶ ὄλων τῶν ἐπαρχιῶν, διετήρουν ἀμείωτον τὴν ἀριστοκρατικὴν διανόησιν τοῦ Ἐθνους. Ἡ ἀείμνητος ἐδονεῖτο ἰδιαιτέρως εἰς τὰς ὠραίας αὐτὰς ἀναμνήσεις, αἱ ὁποῖαι ἦσαν ἓνα μεγάλο μέρος τῆς ψυχῆς τῆς. Διὰ τοῦτο εἰς τὰς πνευματικὰς ἀναζητήσεις τῆς διε-

κατείχετο ἀπὸ μίαν θρησκευτικότητα, εἰς τὴν ὁποῖαν ἐκουσίως ὑπετάσσετο διὰ νὰ βεβαιώσῃ τὸν σεβασμὸν καὶ τὴν ἐνότητά της πρὸς τοὺς μεγάλους νεκροὺς, πρὸς βιβλικὰς φυσιογνωμίας τῆς Ἐκκλησίας, ὅπως ὑπῆρξε ὁ ἀοίδιμος Πατριάρχης Ἰωακείμ, διὰ τὸν ὁποῖον Ἐκείνη μετὰ τοῦ συζόγου τῆς Κ. Σπανούδη ἠσθάνετο ἓνα αἶσθημα ἀληθινῆς λατρείας.

Ἡ σκέψις ὅτι ἡ ψυχὴ τῆς ἀείμνητου διεπνέετο ἀπὸ ἓνα θρησκευτικὸν τόνον, μοῦ ὑπενθυμίζει τὸ ἐξῆς περιστατικόν: Εἰς μίαν συγκέντρωσιν φιλικοῦ οἴκου ὅπου ἦσαν παρόντες ἱκανοὶ διανοούμενοι, περισσότερον

καλλιτέχναι μουσικοί, ἡ ἀείμνητος μοῦ εἶχε ἀπευθύνει τὴν ἐξῆς ἐρώτησιν μετὰ ὅλην τὴν εὐλάβειαν πρὸς τὸ ἀρχιερατικὸν μου ἀξίωμα: Μὲ συγχωρεῖς, Δεσπότη μου, ὡς ἔλεγε, θέλω νὰ σοῦ πῶ κάτι: Ἡ ἐνάτη συμφωνία τοῦ Μπετόβεν, εἶπε, εἶναι ἀνωτέρα τῆς Θεολογίας διότι εἶναι ὁ θρίαμβος τῆς χαρᾶς καὶ ἡ συγκίνησις πού γεννᾷ εἰς τοὺς ἀκροατὰς εἶναι συγκλονιστικὴ, εἶναι λυτρωτικὴ τῶν πονεμένων ψυχῶν. Ἡ συμφωνία αὐτὴ τοῦ μεγάλου Μουσουργου, εἶπε, ἀγκαλιάζει τὴν ζωὴν κατὰ τρόπον παγκόσμιον καὶ ὡς δημιουργὸν δύναμιν εἰς τὴν βιολογικὴν

συνεχίαν τῆς ὡς εἶδους, καὶ ὡς πνοὴν ἐλευθερίας, αἱ δημιουργίαι τῆς ὁποίας γεννοῦν τὴν χαρὰν καὶ τὴν βαθεῖαν ἱκανοποίησιν τοῦ πνεύματος. Ἐχετε δίκαιον, τῆς ἀπήνησα, ἐφ' ὅσον ὑπὸ τὴν Θεολογίαν νοούνται μόνον αἱ θρησκευτικαὶ δοξασαί (doctrines), πού εἶναι ἀντικείμενα γνώσεως. Ἄλλ' ἡ Θεολογία ἀποκτᾷ νόημα ἐὰν βιωθῆ ὡς ἐλευθερία, ὡς ζωὴ τοῦ Χριστοῦ, πού εἶναι τὸ πλήρωμα τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς ἀγάπης. Δὲν θριαμβεῖ δὲ ἡ ἐλευθερία ὡς ἀγάπη ἐὰν δὲν συνδεθῆ μετὰ τὸν Χριστόν, τοῦ ὁποίου ἡ Βασιλεία διερχομένη διὰ τοῦ Σταυροῦ ὡς ἀγάπη σταυρουμένη ὑπὲρ τοῦ κόσμου ἐξέρχεται νικητρία εἰς τὴν Ἀνάστασιν ὅπου ἡ ζωὴ καὶ ὁ κόσμος ἀπὸ τὸ κακὸν καὶ τὸν θάνατον,

πού ἐνίκηθησαν ἀπὸ τὴν θεϊκὴν δύναμιν τοῦ Λυτρωτοῦ γίνονται ὀλόφωτοι, θεοῦνται, ὅπως λέγουσιν οἱ Ἕλληνες Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας, κυριαρχοῦν ὡς καθολικὴ ὠραιότης, ἐντὸς τῆς ὁποίας ἡ ἀνθρωπίνη προσωπικότης ὑφούται ὡς αἰωνία καὶ ἀκατάλυτος ἀξία.

Ἡ συγκίνησις ἀπὸ τῆς συμφωνίας τοῦ Μπετόβεν, εἶπον, εἶναι μὲν συγκλονιστικὴ καὶ λυτρωτικὴ, ἀλλ' ἡ λύτρωσις δὲν εἶναι ὄντολογικὴ ἀλλ' αἰσθητικὴ καὶ προσωρινή, καὶ μόλις ἐξέλθουν οἱ ἀκροαταὶ ἀπὸ τὴν αἴθουσαν τοῦ θεάτρου καὶ κυκλοφορήσουν εἰς τὰ πεζοδρόμια, κατακλύζονται ἀμέσως ἀπὸ τὴν συνήθη τετριμμένην ζωὴν, ὅταν δὲ

Ἡ Σοφία Σ. Ἰωαννίδου στὸ Ζάππειο Παρθενναγωγεῖο.

κατέχωνται και από νόσους χρονίας, ή Δε αὐτῶν προαγγελία τοῦ θανάτου δηλητηριάζει τὴν ζωὴν καὶ ἡ ἀπὸ τῆς ἐνάτης συμφωνίας τοῦ Μπετόβεν προκύπτουσα συγκίνησης καὶ χαρὰ δὲν εἶναι ἱκανὴ νὰ στηρίξη τὴν ζωὴν καὶ νὰ ἐκμηδενίσῃ τοὺς πόνους τῆς καὶ νὰ νικήσῃ τὸ φάσμα τοῦ θανάτου. Ἀντιθέτως ὁ πιστός, ὁ συνδεδεμένος μετὰ τοῦ θεανδρικοῦ πρόσωπον τοῦ Χριστοῦ καὶ μετὰ τὸ ἀπολυτρωτικὸν τοῦ ἔργου γίνεται νικητῆς τοῦ κόσμου καὶ τοῦ θανάτου καὶ ἡ ἐνόρασις του καὶ ἡ μυστικὴ του θεωρία πρὸς τὸν θριαμβεύοντα Θεὸν τῆς Ἰστορίας του πληρῶνει τὴν καρδίαν του ἀπὸ καλωσύνης καὶ δικαιοσύνης τὰς ἐλπίδας τῆς ἀθανάτου καὶ αἰωνίου ἀξίας του. Ἐντεῦθεν καὶ ἡ αἰσιόδοξος πορεία τοῦ πιστοῦ εἰς τὸν κόσμον καὶ ἡ ἀπὸ τῆς δράσεώς του καὶ τῶν δημιουργ-

γιῶν του ἀπαραμειώτος χαρὰ τῆς ζωῆς. Τοῦτο ἀκριβῶς εἶναι τὸ νόημα τῆς Ὁρθοδόξου Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας, ἡ ὁποία ἐντὸς τῶν σχημάτων τοῦ ὠραίου ἑλληνικοῦ πνεύματος, διεφύλαξε τὴν προγονικὴν πίστιν καὶ ἐφώτιζε τὴν ἐκπολιτιστικὴν πορείαν τοῦ ἔθνους.

Ἡ ἀείμνηστος βεβαιόσασα τὴν θρησκευτικὴν τῆς παράδοσιν ἐδέχθη μετὰ ἱκανοποίησιν τὴν ὡς ἄνω σκέψιν καὶ ἐκδηλοῦσα τὴν εὐλάβειάν της καὶ τὴν ἐκτίμησιν της πρὸς τὴν ἀξίαν τοῦ ἑλληνοχριστιανικοῦ πνεύματος ἔδωκε τὴν συμβουλὴν της ὅπως τὸ θέμα τοῦτο γίνῃ ἀντικείμενον εἰδικῆς διαλέξεως.

Αἰωνία ἄς παραμείνῃ ἡ μνήμη τῆς ἐκλεκτῆς Ἑλληνίδος γυναικὸς Σοφίας Σπανοῦδης ἐντὸς τῆς συνειδήσεως τοῦ πνευματικοῦ κόσμου τῆς Ἑλλάδος.

† Ο ΣΑΜΟΥ ΕΙΡΗΝΑΙΟΣ

* * *

ΔΑΣΚΑΛΙΣΣΑ ΤΟΥ ΕΝΘΟΥΣΙΑΣΜΟΥ

Γνώριζα τὴν Κυρία Σπανοῦδη ἀπὸ τότε ποὺ γεννήθηκα. Ἡ οἰκογενειακὴ μας σχέση εἶταν πολὺ παλιά. Εἶτανε, στὴν ἀρχή, καθὼς ἄκουσα νὰ λένε, φίλια τοῦ μητρικοῦ μου πάππου καὶ τῆς γιαγιάς μου μετὰ τοὺς γονεῖς της, στὸ Φανάρι τῆς Πόλης, σὲ κάποια μυθικὴ ἐποχὴ ποὺ φαντάζουμαι ὅτι μπορεῖ νὰ χρονολογηθεῖ γύρω στὰ 1880. Τὰ παιδιὰ τῶν δύο οἰκογενειῶν ζούσαν ἀδελφωμένα, πήγαιναν στὰ ἴδια σχολεῖα καὶ, σὰ μεγάλωσαν, διασκέδασαν μαζί καὶ τραγουδοῦσανε καντάδες στὶς παλιές, ζεστές κωνσταντινουπολίτικες βεγγέρες.

Ἐπειτα ἡ συντροφιά ἄρχισε νὰ διαλύεται. Οἱ θεῖοι μου ἔφυγαν στὶς Ἰνδίες. Οἱ θεῖες μου παντρεύτηκαν. Ἡ Σοφία πῆγε καὶ σπούδασε χρόνια στὴ Γερμανία, στὸ Παρίσι, ἄκουσε δασκάλους φημισμένους, μορφώθηκε βαθιὰ καὶ πλατιὰ καὶ, σὰ γύρισε, βάλθηκε, ὡς φαίνεται, νὰ καταπλήσσει κάπως τὸ ἀύστηρότατο κωνσταντινουπολίτικο περιβάλλον μετὰ τὰ πελώρια καπέλλα της, ποὺ εἶτανε φορτωμένα πολυχρῶμα λουλούδια καὶ πουλιά, μετὰ τὴν ἀνώτερη μόρφωσή της, μετὰ τὸ δημοτικισμό της, μετὰ τὸ πάθος της γιὰ τὴν τέχνη καὶ μετὰ τὸν ἀσυγκράτητο ρωμαντισμό της. Πολὺ ἐμπιστευτικά, σὰ νὰ εἶτανε κάτι φοβερό, ἡ γιαγιά μου μοῦ μίλησε κάποτε γιὰ τὸ φλόγερὸ εἰδύλλιο τῆς Σοφίας καὶ τοῦ νέου δημοσιογράφου Κωνσταντίνου Σπανοῦδης καὶ γιὰ τὰ κρυφὰ καὶ μυθιστορηματικὰ συναπαντήματά τους σὲ παιητικὲς τοποθεσίες τοῦ Βοσπόρου καὶ τοῦ Κερατιοῦ Κόλπου. «Ὁ κόσμος μιλοῦσε», μοῦ εἶπε ἡ γιαγιά μου ἀύστηρά, γιατί βέβαια ὄλα αὐτὰ δὲν εἶταν ὄλως διόλου σύμφωνα μετὰ τὴν πατροπαράδοτη πατριαρχικὴ ἐθιμοτυπία

τῶν προξενιῶν καὶ τῶν ἀρραβόνων.

Ἡ μητέρα μου, ποὺ εἶταν ἀπὸ τὰ τελευταῖα παιδιὰ τῆς οἰκογένειας, ἀπόκτησε μετὰ τὴν ρωμαντικὴ μουσικολόγο ἕναν καινούριο δεσμό. Ἐγίνε μαθήτριά της στὸ πιάνο. Ἐξ ὅ, νομίζω, κάποια ἰδιαίτερη συμπάθεια ποὺ μοῦ ἔδειξε ἡ Κυρία Σπανοῦδη σ' ὄλη της τὴ ζωὴ: εἶμουν τὸ παιδί μιᾶς μαθήτριας ποὺ ἀγαποῦσε.

Στὰ παιδικὰ καὶ γυμνασιακὰ μου χρόνια δὲν ἔπαφα ποτὲ νὰ βλέπω σκίτσα της σ' ἐφημερίδες καὶ περιοδικὰ καὶ ν' ἀκούω τριγύρω μου νὰ γίνεται συζήτηση γιὰ τὴν δράση της καὶ τὴν δρᾶση τοῦ ἀντρός της. Ὁ Κωνσταντῖνος Σπανοῦδης εἶχε γίνε, στὴν Πόλη, μιὰ φυσιογνωμία. Εἶταν ἰδρυτῆς καὶ διευθυντῆς τῆς πρωϊνῆς ἐφημερίδας «Πρόοδος» ποὺ ἀντιπροσώπευε πραγματικὰ τὸ φιλοπρόοδο πνεῦμα τοῦ καιροῦ. Εἶταν ἕνας γνήσιος φορέας τῆς ὀρθόδοξης φιλελεύθερης ἰδεολογίας τὴν ἐποχὴ τῆς ἀκμῆς τοῦ Βενιζελισμοῦ. Συνάμα, γερὸς ὑπερασπιστῆς τῶν ἐθνικῶν δικαίων ἀπέναντι στοὺς Τούρκους καὶ ἀπέναντι στοὺς Συμμάχους. Στὸς ἰδεολογικοὺς αὐτοὺς ἀγῶνες, ἡ Κυρία Σπανοῦδη, χωρὶς νὰ παραμελεῖ τὸ κύριο ἔργο της ποὺ εἶτανε πάντα ἡ μελέτη καὶ ἡ διδασκαλία τῆς μουσικῆς, εἶχε δώσει τὴν ψυχὴ της. Γιατὶ ἡ ψυχὴ της εἶτανε μεγάλη καὶ χωροῦσε πολλὰ ἰδανικά: τὸ ἔθνος πρὶν ἀπ' ὄλα, τὴ φωτεινὴ μορφή τοῦ Ἐλευθερίου Βενιζέλου, τὸ ζωογόνο κίνημα τοῦ δημοτικισμοῦ, τὴ μουσικὴ, τὴ λογοτεχνία καὶ καθετὶ ὠραῖο καὶ ὕψηλό. Καὶ τὰ τάλαντά της εἶτανε πολλὰ καὶ πληθωρικά καὶ ἔγραφε, μετὰ τὴν ἴδια εὐκολία, τὴν ἴδια ἀρμοδιότητα καὶ τὸ ἴδιο ζωντανό, πλούσιο καὶ πολλὰς φορὲς λαμπρὸ ὕφος, γιὰ τὴν τέχνη, γιὰ τὰ γράμ-